ਸੂਫ਼ੀਮਤ : ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ

ਆਦਮ ਤੇ ਹਵਾ : ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਨਸਲ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਦੰਪਤੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਆਦਮ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਮਾਈ ਹਵਾ ਨਾਲ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਖ਼ੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫ਼ਲ (ਕਣਕ) ਖਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਮਾਈ ਹਵਾ ਇਕੱਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਜਿਤ ਫ਼ਲ ਖਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਹਵਾ ਨੇ ਅੱਧਾ ਫ਼ਲ ਆਪ ਖਾ ਲਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਅੱਧਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਆਦਮ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਹਵਾ ਨੇ ਉਹ ਅੱਧਾ ਫ਼ਲ ਉਸ ਨੂੰ ਖਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਦੋਂ ਖ਼ੁਦਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਦਮ ਤੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਧਕੇਲ ਦਿੱਤਾ। ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਆਦਮ ਚਾਲੀ ਵਰ੍ਹੇ ਰੁੰਨਾ। ਰੱਬ ਨੇ ਤੋਬਾ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਿੰਨਾ (ਉਰਫ਼ਾਤ) ਮੱਕਾ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਖੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਾਬੀਲ ਸੀ।

ਅਫ਼ਲਾਤੂਨ (ਪਲੈਟੋ): ਯੂਨਾਨ (ਏਥਨਜ਼) ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਸੁਕਰਾਤ ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਤੇ ਅਰਸਤੂ ਦਾ ਉਸਤਾਦ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਤੋਂ 248 ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਲਵੱਸ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਆਯੂ 82 ਸਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਿੱਬ ਤੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਧਨੀ ਸੀ। ਅਰਗ਼ਨੂਨ ਵਾਜਾ ਉਸੇ ਦੀ ਕਾਢ ਹੈ।

ਇਬਰਾਹੀਮ (ਅਬਰਾਹੀਮ): ਅਸਲ ਨਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਲੀਲੇ ਅੱਲਾਹ ਸੀ। ਇਹ ਉਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਆਜ਼ਰ ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਤੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ ਤੇ ਬੁੱਤ-ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਘਿਰਣਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਸਨ। ਬੀਬੀ 'ਸਾਰਾ' ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਇਸਹਾਕ ਤੇ ਬੀਬੀ 'ਹਾਜ਼ਰਾ' ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਇਸਮਾਈਲ (ਯੂਸਫ਼ ਦੇ ਦਾਦਾ) ਸਨ। ਬੀਬੀ ਸਾਰਾ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਬੀਬੀ ਹਾਜ਼ਰਾ ਤੇ ਇਸਮਾਈਲ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕਾਅਬੇ

ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਹਜ਼ਰਤ ਇਸਮਾਈਲ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਬਰਾਹੀਮ ਰੱਬ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਬਲ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਮਰੂਦ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਬਰਾਹੀਮ ਮਿਸਰ ਵੱਲ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੋਂ ਕਿਨਆਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਯਹੂਦੀ ਇਸਹਾਕ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਯਾਕੂਬ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਆਦਿ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਇਸਮਾਈਲ ਦੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ਲੀਲ-ਅੱਲ੍ਹਾ ਭਾਵ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦਾ ਦੋਸਤ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਨਮਰੂਦ ਨੇ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਹ ਚਿਖਾ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਵਾਲ ਵੀ ਵਿੰਗਾ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਈਸਾ : ਹਜ਼ਰਤ ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਈਸਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਾਜਰਥ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਗਈ ਉੱਮਤ ਨੂੰ ਈਸਾਈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਸੰਨ ਨੂੰ ਈਸਵੀ ਸੰਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕੰਵਾਰੀ ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਚੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ। ਆਪ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਮਾਨਤਾ ਰੱਬੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਸਲੀਬ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਸੀਹਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਸੱਸੀ ਪੁੰਨੂੰ : ਸਿੰਧ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰੇਮ-ਕਹਾਣੀ। ਸੱਸੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਭੰਬੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਦਮ ਜ਼ਾਮ ਦੀ ਰੂਪਵਤੀ ਬੇਟੀ ਸੀ। ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਕਲੰਕ ਬਣੇਗੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਧੋਬੀ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸਣ ਕੀਤਾ। ਵੱਡੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅਚਾਨਕ ਕੇਚਮ ਜਾਂ ਕੀਚ ਮਕਰਾਨ (ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਰਈਸਜ਼ਾਦੇ ਪੁੰਨੂੰ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਪੁੰਨੂੰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਇਕ ਰਾਤ ਪੁੰਨੂੰ ਦੇ ਭਰਾ ਪੁੰਨੂੰ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਮਸਤ ਕਰ ਕੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੰਨੂੰ ਸੱਸੀ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਜਾਗ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਪੁੰਨੂੰ-ਪੁੰਨੂੰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤਪਦੇ ਰੇਤ-ਥਲਾਂ ਵੱਲ ਦੌੜੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਭੁੱਜਦੇ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਪੁੰਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਬਰ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ।

ਸਨਆਨ : ਸਨਆਨ ਦਾ ਏਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੱਤ ਸੌ ਦੇ ਲਗਭਗ ਮੁਰੀਦ ਸਨ। ਉਹ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ਾਨਾ ਕਾਅਬਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ। ਸ਼ੇਖ਼ ਅੱਤਾਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਇਕ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਾਬੀਰ ਮਾਲੂਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਰੋਮ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਇਕ ਵਕਤ ਅਜਿਹਾ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਦਾ-ਤੁਰਦਾ ਭਟਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਸਾਰਾ (ਈਸਾਈ) ਕੌਮ ਦੀ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਉੱਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਏਨਾ ਖੁਭ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰਨ ਤੇ ਹੱਕ ਮਹਰ ਦੇਣ ਲਈ ਦੋ ਸਾਲ ਸੂਰ ਚਾਰੇ। ਫਿਰ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਆ ਗਿਆ।

ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ : ਮੌਲਾਨਾ ਸ਼ਮਸੁੱਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦ ਤਬਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰ ਸੀ। ਵੇਦਾਂਤਵਾਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਤਸੱਵੁਫ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸ਼ਰ੍ਹਈ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਅਲਾਉਦੀਨ ਮਹਿਮੂਦ ਨੇ 1247 ਈ. ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਊਂਦੇ ਦੀ ਖੱਲੜੀ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਫਿਰ ਤੜਫਾ ਤੜਫਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਤਬਰੇਜ਼, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੂਫ਼ੀ ਸੰਤ ਜਲਾਲੁਦੀਨ ਮੌਲਾਨਾ ਰੂਮੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਨ। ਰੂਮੀ ਨੇ 'ਦੀਵਾਨਿ-ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ੀ' ਲਿਖਿਆ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਨਾਂ 'ਗੁਰੂ' ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ ਵੱਡਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਤੇ 'ਕੁਲਆਤਿ ਸ਼ੱਮਸ ਤਰਬੇਜ਼' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਛਪੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਿਕੰਦਰ : ਸਿਕੰਦਰ ਕਈ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਯੂਨਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫੈਲਕੂਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਿਕੰਦਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਈਰਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰ ਕੇ 327 ਈ.ਪੂ. ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਾ ਪੁਰੂ ਨੂੰ ਜਿਹਲਮ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸ਼ਿਕਸਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਤਕ ਆ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ 323 ਈ.ਪੂ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਸੁਲੇਮਾਨ : ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਊਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਇਸਰਾਈਲ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦਾ ਵਡੇਰਾ। ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਤੋਂ 1015 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਲਾਮੀ ਰਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਬੜਾ ਅਕਲਮੰਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਕੋਲ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਹੀ ਤਖ਼ਤ ਸੀ ਜੋ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਉੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ 40 ਵਰ੍ਹੇ ਯਰੋਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਲਾਮ ਸੁਣਨ ਲਈ ਲੋਕੀਂ ਯਰੋਸ਼ਲਮ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। 975 ਵਰ੍ਹੇ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਲ-ਵੱਸ ਹੋਏ।

ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਜਿੰਨ-ਭੂਤ ਤੇ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਆਪ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਸਾਰਿਆਂ ਹੈਵਾਨਾਂ (ਜਨੌਰਾਂ) ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿੰਨ ਉਸ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਬੈਤੁੱਲਮੁਕੱਦਿਸ (ਯਰੋਸ਼ਲਮ) ਦੀ ਨੀਂਹ ਇਸ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੱਬ ਦਾ ਕਹਿਰ ਇਸ 'ਤੇ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਭੱਠ ਝੋਕਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਨਕਾਹ ਸਬਾ ਦੀ ਮਲਕਾ ਬਲਕੀਸ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸੋਹਣੀ ਮੇਹੀਂਵਾਲ : ਸੋਹਣੀ ਗੁਜਰਾਤ (ਪੰਜਾਬ) ਦੇ ਤੁੱਲੇ (ਰਹਿ ਤੁਲੇ) ਘੁਮਾਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ। ਬੁਖ਼ਾਰੇ ਦਾ ਅਮੀਰਜ਼ਾਦਾ ਇੱਜ਼ਤ ਬੇਗ, ਜੋ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਸੋਹਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਲ-ਮੱਤਾਹ ਲੁਟਾ ਕੇ ਮੇਹੀਂਵਾਲ ਬਣ ਗਿਆ। ਸੋਹਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਘੜੇ ਉੱਤੇ ਤਰ ਕੇ ਝਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਇਕ ਰਾਤ ਅਧਵਾਟੇ ਹੀ ਡੁੱਬ ਮੋਈ। ਜਦ ਮੇਹੀਂਵਾਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਡੁੱਬ ਮੋਇਆ।

ਹਸਨ ਤੇ ਹੁਸੈਨ : ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਦੋਹਤਰੇ, ਬੀਬੀ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ। ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਹਸਨ (624-670 ਈ.) ਵੱਡਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਸੈਨ (625-680 ਈ.) ਛੋਟਾ। ਹਸਨ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਯਜ਼ੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਬੀਵੀ ਜ਼ੈਨਬ ਅਥਵਾ 'ਜ਼ਆਦਹ') ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਸੈਨ ਕਰਬਲਾ (ਕਰਬ ਤੇ ਬਲਾ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਸ਼ਬਦ) ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਯਜ਼ੀਦ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨਾਲ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਫ਼ਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੜੇ ਤੇ ਯਜ਼ੀਦ ਦੇ ਫ਼ੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਸ਼ਿਮਰ ਹੱਥੋਂ 680 ਈ. ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤ੍ਰਿਹਾਇਆ ਰੱਖ ਕੇ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਹੱਰਮ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਨ ਦਾ ਵੀ ਸੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ : ਰਾਂਝਾ ਪਿਉ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਪਿੱਛੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਝਨਾ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੀਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਤੇ ਤੱਕਦਿਆਂ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ 12 ਸਾਲ ਹੀਰ ਦੇ ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੀਰ ਹੋਰਥੇ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੀਰ ਦੀ ਨਿਨਾਣ ਸਹਿਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਰਾਂਝਾ ਹੀਰ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੜੇ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਅਦਲੀ ਰਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੀਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਂਝਾ ਹੀਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਜੰਞ ਲੈਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਹੀਰ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਝੂਠੀ ਖ਼ਬਰ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ

ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੀ ਹੋਈ ਹੀਰ ਵੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਹਨ/ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ : ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਾਸੁਦੇਵ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇਵਕੀ ਜੀ ਸਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਕੰਸ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮੇ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਜੇਲ ਵਿਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਅ ਨਾਨੇ ਉਗਰਸੈਨ ਨੂੰ ਮਥਰਾ ਦੀ ਰਾਜ-ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੋਪੀਆਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਲੀਲ੍ਹਾ ਦੇ ਕਈ ਵੇਰਵੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਨੀਤੀਵਾਨ ਤੇ ਯੋਧੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਆਪ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕ ਸਕੇ। ਅੰਤ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਂਡਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਰਜਨ ਦਾ ਰਥਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਲੜਨਾ ਪਿਆ। ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਗੀਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਦਿਵਾਈ।

ਕਾਰੂੰ : ਉਹ ਇਕ ਧਨਾਢ ਤੇ ਦੌਲਤਮੰਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ ਜੋ ਚਾਲੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਧਨ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨੇ ਬੰਦ ਕਰੇ। ਪਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨਸੀਹਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਆਖ਼ਰ ਰੱਬ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਸਮੇਤ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ : ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਥਾਪਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪੜਦਾਦਾ ਸਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਉਸਰੱਈਏ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1621 ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 11 ਨਵੰਬਰ 1675 ਈ. ਨੂੰ ਸੀਸ ਗੰਜ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿਚ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ।

ਜ਼ਕਰੀਆ : ਇਕ ਪੈਗ਼ੰਬਰ। ਜਦ ਈਸਾ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰੀਅਮ ਕੁਵਾਰੀ ਨੂੰ ਗਰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਜ਼ਕਰੀਏ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਰੀਅਮ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਕੱਦਸ (ਯਰੋਸ਼ਲਮ) ਵਿਚ ਜ਼ਕਰੀਏ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਜ਼ਕਰੀਆ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਨੱਸ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਇਕ ਦਰੱਖ਼ਤ ਦੇ ਖੋਲ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕਿਆ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਰੱਖ਼ਤ ਸਮੇਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰ ਸੁੱਟਿਆ।

ਜੁਨੈਦ : ਜੁਨੈਦ ਬਗ਼ਦਾਦ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਇਹ ਇਕ ਕਾਮਿਲ ਵਲੀ ਤੇ ਉੱਚ ਹਸਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਰਿਫ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ 297 ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾਈ।

ਦਹਿਸਰ/ਰਾਵਣ : ਦਸਾਂ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ—ਰਾਵਣ, ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਿਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਏਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਜਾਂ ਰਾਖ਼ਸ਼ਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਰੂਪ ਚਾਹੇ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਵੀਹ ਬਾਹਾਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂਬੇ ਵਾਂਗ ਲਾਲ ਅਤੇ ਦੰਦ ਚੰਦਰਮਾ ਵਰਗੇ ਚਮਕੀਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ ਵਾਂਗ ਲੰਮਾ ਉੱਚਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੂੰਨੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਡਰਾਵੇ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਸੀਤਾ ਪਤੀ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੀ। ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਨਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਰਾਵਣ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਬਭੀਸ਼ਨ ਰਾਮ-ਭਗਤ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਭੇਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਾਵਣ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਲੰਕਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ। ਰਾਵਣ ਜ਼ਾਤ ਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ।

ਨਮਰੂਦ : ਇਰਾਕ ਦਾ ਖ਼ੁਦਾਈ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਕਾਫ਼ਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਬੜਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੋੜਿਆ ਪਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਲਟਾ ਨਮਰੂਦ ਨੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟਵਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਅੱਗ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਨਮਰੂਦ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹਨ : 'ਨਾ ਮਰੇਗਾ'। ਪਰ

ਉਸ ਦੀ ਨਾਸ (ਨੱਕ) ਵਿਚ ਇਕ ਮੱਛਰ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਨੂਹ (ਹਜ਼ਰਤ) : ਇਕ ਪੈਗੰਬਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਢਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਪਾਈ। ਉਸ ਦੀ ਕੌਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਨਿਸਫ਼ਲ ਰਹੇ। ਲੋਕ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਕੌਮ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਰੱਬ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਨੂਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਇਕ ਜੋੜਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਰੱਖ ਲਵੋ। ਇਹਨਾਂ ਇੰਜ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ, ਇਕ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸ਼ਤੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਬਾਕੀ ਸਭ ਲੁਕਾਈ ਡੁੱਬ ਗਈ। ਹਜ਼ਰਤ ਨੂਹ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਉੱਮਤ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਬਚ ਗਏ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਿਆ, ਉਹ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਤੂਫ਼ਾਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹਨਾਂ ਉਹ ਕਿਸ਼ਤੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਾਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨਸਲ ਚੱਲੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਆਦਮੇ ਸਾਨੀ' ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਆਦਮ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ : ਇਸਲਾਮ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਲਾਮ ਮੁਤਾਬਕ ਖ਼ੁਦਾ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰਦੇ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਕੇਵਲ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਸਵਾ ਲੱਖ ਤੇ ਕਿਤੇ ਅੱਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ :

1. **ਜਿਬਰੀਲ** : ਅਥਵਾ ਜਿਬਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ, ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਇਲਹਾਮ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਪੈਗ਼ਾਮ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੂਹੁਲਕੁਦਸ (Holy Ghost) ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਬਰਾਈਲ ਦੀਂ ਅਰਥ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹੈ।

2. **ਮਿਕਾਈਲ** : ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਅਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਖਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਦੇ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਨਿਯਤ ਹੈ।
3. **ਇਸਰਾਫ਼ੀਲ** : ਜੋ ਰੋਜ਼ੇ-ਹਸ਼ਰ ਅਰਥਾਤ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ (ਪਰਲੋ ਦੇ ਵੇਲੇ) ਅੰਤਿਮ ਵਾਰ ਬਿਗਲ ਵਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਰਣਸਿੰਗੇ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਲੋ ਆਵੇਗੀ ਤੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਰਦੇ ਉੱਠਣਗੇ।
4. **ਇਜ਼ਰਾਈਲ** ਅਥਵਾ ਅਜ਼ਰਾਈਲ, ਇਹ ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜਾਨ (ਰੂਹ) ਕੱਢਣ ਉੱਤੇ ਨਿਯਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮਲਕੁਲ-ਮੌਤ ਵੀ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਦੋ ਹੋਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਰਾਮਨ ਕਾਤਿਬੀਨ ਹਨ। ਇਕ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਲਿਖਣ ਲਈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਖੱਬੇ ਕੁਕਰਮ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਮੁਨਕਰ' ਤੇ 'ਨਕੀਰ' ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਅੱਠ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਠਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਮਾਤਹਿਤ 19 ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਰਕ ਦੇ ਰਾਖੇ ਹਨ। ਬਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਰਿਜ਼ਵਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦਾ ਇੰਦਰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫ਼ਿਰਊਨ (ਫ਼ਿਰਔਨ) : ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਮਿਸਰ ਦਾ ਜ਼ਾਲਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਫ਼ਿਰਊਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸਰਾਈਲ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ। ਰੱਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦੇਣ ਲਈ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਘੱਲਿਆ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਈ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਲਟਾ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨਾਲ ਇਸਰਾਈਲ ਤੋਂ ਮਿਸਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਤਾਂ ਫ਼ਿਰਊਨ ਨੇ ਫ਼ੌਜ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਨੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਈ ਕਿ ਫ਼ਿਰਊਨ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਸਮੇਤ ਨੀਲ ਨਦੀ ਵਿਚ ਗ਼ਰਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ।

ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬਾਂ : ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਾਣੀ ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਮਿਰਜ਼ੇ ਦੇ ਮਾਮੇ ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਮਿਰਜ਼ਾ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਮਸੀਤੇ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਿਆਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਰ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਮਿਰਜ਼ਾ ਆਇਆ ਤੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨੱਸ ਤੁਰਿਆ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ

ਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਮਿਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ, ਹਜ਼ਰਤ : ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 20 ਅਪਰੈਲ 570 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੱਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਮੱਕੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਮਾਣ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। 20 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਮੱਕੇ ਦੀ ਖਦੀਜਾਂ ਨਾਮੀ ਅਮੀਰ ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਖਦੀਜਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ 40 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦੂਸਰੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕੀਤੀ। 40 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਬਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਖ਼ੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਪੈਗ਼ਾਮ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੇ। ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਧੇ ਵੀ ਪੈਗ਼ਾਮ ਪਹੁੰਚਦੇ ਰਹੇ ਜੋ **ਕੁਰਾਨ** ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪੈਗ਼ੰਬਰੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖ਼ਲਕਤ ਨੂੰ ਬੁੱਤ-ਪੂਜਾ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੱਕਾ-ਨਿਵਾਸੀ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਗਏ। ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਾਰਨ 622 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਮਦੀਨੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਇਹਨਾਂ ਮੱਕਾ ਵੀ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਰਬ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਈ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜਨੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਜਰਤ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹਿਜਰੀ ਸੰਨ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 632 ਈ. ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਦੀਨੇ ਵਿਚ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੂਸਾ, ਹਜ਼ਰਤ : ਇਸਰਾਈਲੀ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਇਮਰਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਰਸੂਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।ਆਪ ਯਹੂਦੀ ਮੱਤ ਦੇ ਮੋਢੀ ਤੇ 'ਤੌਰੇਤ' ਦੇ ਰਚੈਤਾ ਸਨ। ਤੌਰੇਤ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੇ 'ਤੂਰ' ਪਰਬਤ ਉੱਤੇ ਅੱਲ੍ਹਾ ਤਆਲਾ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ 'ਤੌਰੇਤ' ਦੀ ਪੈਗ਼ੰਬਰੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਦਾ ਜਨਮ ਹਜ਼ਰਤ ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਤੋਂ 1571 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਇਸਰਾਈਲੀ ਬੱਚੇ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਮਿਸਰ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਾਲਿਤ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਬਰਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਮੂ' ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ 'ਤਾਬੂਤ' ਤੇ 'ਸਾ' ਦੇ ਅਰਥ

ਹਨ 'ਪਾਣੀ'। ਆਪ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ 'ਮੂਸਾ' ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੂਸਾ ਜਦੋਂ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਮਿਸਰੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਭੱਜ ਕੇ ਅਰਬ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਉਥੇ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ੁਏਬ ਦੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਲੜਕੀ 'ਸਫ਼ੂਰਾ' ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ। ਰੱਬ ਨੇ ਫ਼ਿਰਊਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਦੇਣ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਸਰ ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਉਹ ਉਲਟਾ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਿਆ। ਆਪ ਆਪਣੀ ਉੱਮਤ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਨਆਨ (ਫ਼ਲਸਤੀਨ) ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਫ਼ਿਰਊਨ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਫ਼ੌਜ ਸਮੇਤ ਦਰਿਆ ਨੀਲ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ। ਆਪ ਮਿਸਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ ਤੇ ਉਥੇ 120 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ 1451 ਪੂਰਵ ਈਸਵੀ ਫ਼ੌਤ ਹੋ ਗਏ।

ਮਨਸੂਰ : ਇਕ ਕਾਮਿਲ ਫ਼ਕੀਰ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ੇਖ਼ ਹੁਸੈਨ ਬਿਨ ਹੱਲਾਜ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਲਕਬ ਹੱਲਾਜ, ਹੱਲਾਜ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪੇਂਜਾ। ਉਹ ਈਰਾਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਬੈਜ਼ਾ' ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੁਸਤਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੁਹੇਲ ਪਾਸੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੀ। ਅਬੁੱਲ ਹੁਸੈਨ ਸੂਰੀ ਤੇ ਜੁਨੈਦ ਬਗ਼ਦਾਦੀ (ਸੂਫ਼ੀਆਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੇਦਾਂਤ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਗਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵੇਦਾਂਤੀ ਰੰਗ ਪੱਕਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ ਪੂਰਨ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ 'ਅਨਲਹੱਕ' (ਮੈਂ ਰੱਬ ਹਾਂ) ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਖ਼ਲੀਫ਼ਾ 'ਮੁਕ਼ਤਦਿਰ' ਨੇ 26 ਮਾਰਚ 922 ਈ. ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜ਼ਨੋਂਦਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨਸੂਰ ਨੇ ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਭੇਦ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਿਆ

ਯੂਸਫ਼ ਜ਼ੁਲੈਖ਼ਾਂ : ਹਜ਼ਰਤ ਯਾਕੂਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਯੂਸਫ਼ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦਾ ਪੋਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਇਕ ਸੁਫ਼ਨੇ ਤੋਂ ਬਸ਼ਾਰਤ ਮਿਲੀ ਕਿ ਯੂਸਫ਼ ਪੈਗ਼ੰਬਰੀ ਪਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਦੂਜੇ ਭਰਾ ਹਸਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਯੂਸਫ਼ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਬਘਿਆੜ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗ ਕੇ ਪਿਉ ਪਾਸ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯੂਸਫ਼ ਨੂੰ ਬਘਿਆੜ ਨੇ ਪਾੜ ਖਾਧਾ ਹੈ। ਪਿਉ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਥੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਸੌਦਾਗਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਯੂਸਫ਼ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਸੌਦਾਗਰ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਸਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬੂਤੀਫ਼ਾਰ (ਅਜ਼ੀਜ਼ਿ ਮਿਸਰ) ਕੋਲ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਬੂਤੀਫ਼ਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਦਰੋਗ਼ਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਥੇ ਅਜ਼ੀਜ਼ਿ ਮਿਸਰ ਦੀ ਮਲਕਾ ਜ਼ੁਲੈਖ਼ਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਯੂਸਫ਼ ਉੱਤੇ ਆਸ਼ਿਕ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਆਪ ਨੇ

ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਤਵੱਜੋ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ੁਲੈਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਕੇ ਕੈਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਸ਼ਾਹ ਮਿਸਰ ਨੂੰ ਸੁਪਨ-ਫਲ ਦੱਸਣ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਸਰ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਸੁਪਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਕਾਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਯੂਸਫ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਸ਼ਾਹ ਮਿਸਰ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪ ਮਿਸਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਮਰਦਿਆਂ ਤਕ ਬੜੇ ਨਿਆਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲੇਖ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਮਿਸਰ ਤੋਂ ਲਿਜਾ ਕੇ ਗੰਜਾਨ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਯਾਕੂਬ ਦੀ ਕਬਰ ਕੋਲ ਦਬਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਯੂਨਸ : ਇਕ ਨਬੀ। ਨੈਨਵਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉਪਰ ਵੱਡਾ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟੇਗਾ ਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਆਵੇਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਤੋਬਾ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਨਾ ਆਇਆ। ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਨੱਸ ਕੇ ਬੇੜੀ ਰਾਹੀਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਬੇੜੀ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ। ਮੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਬੰਦਾ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੇੜੀ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯੂਨਸ ਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਮੋਟੀ ਮੱਛੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੀ ਨਿਕਲ ਲਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਮੱਛੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਤੋਬਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਉਗਲ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਆ ਕੇ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਜ਼ੁੱਨੂਨ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਲਕਬ ਹੈ।

ਰਾਮ ਤੇ ਸੀਤਾ : ਰਾਮ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਨਾਇਕ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਲੰਕਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। ਪੁਰਾਣ ਕਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਤ੍ਰੇਈ ਮਾਂ ਕੇਕੈਈ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਭੇਜਿਆ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਧਨੁਸ਼ ਤੋੜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਜਨਮ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ। ਸੀਤਾ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਦੰਪਤੀ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਾਕਾਰ ਮੂਰਤ ਸੀ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਸਮੇਂ ਸੀਤਾ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਾ ਲਛਮਣ ਨੇ ਰਾਮ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਬਨਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਰਾਵਣ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਕਈ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਪਰ ਸੀਤਾ ਪਤੀ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੇ ਪਾਬੰਦ ਰਹੀ।

ਰੋਡਾ ਜਲਾਲੀ : ਰੋਡਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫ਼ਕੀਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ

ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਲੜਕੀ 'ਜਲਾਲੀ' ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਲਾਲੀ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਰਵਾਇਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਬਲਖ਼ ਬੁਖ਼ਾਰੇ ਦੇ ਰੋਡਾ ਉਰਫ਼ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਅਲੀ ਗੌਹਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮੁਲਤਾਨ ਲਾਗਲੇ ਨਗਰ ਤਿਲਾਦਾਰ ਦੇ ਮੂਸਾ ਲੋਹਾਰ ਦੀ ਧੀ ਜਲਾਲੀ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਦਿਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਰੋਡਾ ਫ਼ਕੀਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਪਿਆ। ਤਿਲਾਦਾਰ ਪਹੁੰਚਣ ਉੱਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਪਤਾ ਜਲਾਲੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਜਲਾਲੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਰਥੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਬਰਾਤ ਆਈ ਤਾਂ ਰੋਡਾ ਜਲਾਲੀ ਨੂੰ ਉਧਾਲ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਪਰ ਲੁਹਾਰਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਕੜਿਆ ਤੇ ਵੱਢ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਇਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਉਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਾਲ ਸਿੰਙ, ਜਿਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ ਜਲਾਲੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ, ਵਿਚ ਬੀਤੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਕਥਾ ਹੈ। ਜਲਾਲੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਧੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਜਲਾਲੀ ਸੀ। ਰੋਡਾ ਬਲਖ਼ ਬੁਖ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਸੀ, ਜੋ ਪਾਕਪਟਨ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਜਲਾਲੀ ਦੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਜਲਾਲੀ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਰੋਡੇ ਨੂੰ ਡਾਂਗ ਮਾਰੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜਲਾਲੀ ਵੀ ਇਹ ਸੱਟ ਨਾ ਸਹਿ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜਲਾਲੀ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਰੋਡੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗੱਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁਆਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਦੀ ਦੇ ਸਤਲੁਜ ਵਿਚ ਡਿਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਤਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤੇ ਮੁੜ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਜਲਾਲੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਲਾਲੀ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਜੇ ਉਹ ਸ਼ੇਰਨੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਲੈ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਲਾਲੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਹ ਸ਼ੇਰਨੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਲੈਣ ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਸ਼ੇਰ ਸਨ। ਜਲਾਲੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ੇਰਨੀ ਆਉਂਦੀ ਦਿੱਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਦ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਰੋਡੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਸੀ।

ਲੈਲਾ ਤੇ ਮਜਨੂੰ : ਲੈਲਾ, ਮਜਨੂੰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਸੀ, ਅਮੀਰ ਦੀ ਬੇਟੀ, ਨਜਦ (ਅਰਬ) ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਸੀ, ਜੋ 71 ਹਿਜਰੀ ਤਕ ਜਿਊਂਦੀ ਸੀ। ਮਜਨੂੰ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਕੈਸ, ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਮਲੂਹ ਤੇ ਨਜਦ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਲੈਲਾ

ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਹੋਣਾ, ਲੈਲਾ ਤੇ ਮਜਨੂੰ ਦੇ ਖ਼ਤ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਿਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸੰਬੰਧੀ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੈਲਾ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਮਜਨੂੰ ਦੀਵਾਨਾ ਹੋ ਕੇ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਇਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਉਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਕਥਾ ਯਮਨ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੈਸ ਤੇ ਬਸਰੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਲੜਕੀ ਲੇਲੀ (ਲੈਲਾ) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਵੈਰ ਸੀ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣਿਆ। ਲੈਲੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਇਬਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਅਯਾਸ਼ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ। ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਲੈਲਾ ਕੈਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਪਰ ਇਸ ਵਸਾਲ ਨੇ ਕੈਸ ਨੂੰ ਮਜਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ 'ਲੈਲੀ, ਲੈਲੀ' ਕਰਦਾ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਲੈਲਾ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਦੁੱਖ ਸਹਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮਜਨੂੰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਕਬਰ ਉੱਤੇ ਆਣ ਮੋਇਆ।

ਯਾਹਯਾ (ਹਜ਼ਰਤ): ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪੈਗੰਬਰ। ਹਜ਼ਰਤ ਜ਼ਕਰੀਆ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਵਕਤ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ 'ਅਨਤੀਫ਼ਸ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਤੇ ਭਤੀਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਾ ਲਿਆ, ਪਿਛਲੀ ਗੱਲ ਯਹੂਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਯਾਹਯਾ ਇਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਂਦੇ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ 'ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲੋਂ ਯਹੂਦੀ ਕੌਮ 'ਤੇ ਕਹਿਰ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੋਈ ਸੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਯਹੂਦੀ ਰੋਮਨ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕਤਲ ਹੋਏ।

★